

СЛАВ ХР. КАРАСЛАВОВ

ДИМИТЪР ТАНЕВ

Както всеки творец, вероятно поетът и белетристът Слав Хр. Караславов също лелее интимната надежда — оставил с книгите си и живи искри от своята същност — „никога да не си отиде“ (използвам собствени негови думи-стих): да не си отиде от света, от хората, от литературата. Когато това голямо предначертание не е продиктувано от самовлюбеност или от отсъствие на трезва представа за цената на собствения творчески влог, то се избистря и оформя в благородна и висока цел, в постоянен подтик за размисъл и работа, в тръпно, уморително, но и плодотворно самообричане. Самообричане, което не изключва, а подхранва вътрешните сили и самочувствието. Можем да приведем не един Слав Хр. Караславов стих, представляващ непряка и своеобразна съвременна вариация на Вапцаровия стих-послание до утрешния ден и до неговите съзидатели и излъчващ тъкмо това ново, измерено, но осъзнато и крепко творческо самочувствие; стих, разкриващ недвусмислено убеждението за активното и ползотворно въздействие на твореца и на съвременника изобщо върху историята, върху празниците и делниците на битието. Ето един пример [стихотворението, което използваме, дори тъкмо така се нарича — „История“]:

Историята в наште длани спи,
със нас се буди и със нас съжижда,
обича дъх на пролетни липи,
през погледа ни всяка грешка вижда
и възмъжала върху своята длан,
тя ни претегля на везни огромни,
делата ни и мислите ни помни —
укрита грешка и укрито име. . .
въртиме колелото ѝ, въртиме. . .

Петдесетте години и около четиридесетте книги поезия, проза и публицистика са не само цифров, количествен показател. Те са и един своеобразен вододел, един психологически праг, наподобяващ с нещо онзи камбанен сигнал, който при бегачите на дълги разстояния уведомява за навлизането в най-напрегнатата, решаващата отсечка от пробегата. Все по-категорични и неотложни са станали натрупванията и налозите на зрелостта, все по-често — и в творчески, и в житейско-граждански план — прииждат изпитните за волята и характера. Обогадили са се интуицията, съжденията, много по-сложен и вариативен е станал психоемоционалният регистър, усилили са се влечението и похватността спрямо сентенцията, релефният детайл и острият акцент при досега с големите и малките проблеми на настоящето, при тълкуването на всестранните човешки дела, външения, изблици, контакти. Сега, когато „всичко любено и измечтано

знаеш с истинската му цена“ [Г. Струмски], когато „... вече нямам право да ограбвам богатствата на своите минути“ [Н. Христозов], целият опит, радости и горчилки, надежди и тревоги, съгласия и противостояния, мъдрост и подвиг с тласък и напрежение биват „взривени“ чрез стиха — независимо в моно- или диалогична форма, но почти винаги изповедно, съкровено, с нескритата устременост към разбиране, взаимност и доверие. Понятно е, че не става дума за някакво усилващо се разнежване, за душевно отпускане или за оттегляне от горещите сектори на живота, на предначертаната лична съдба. Но действително у Слав Хр. Караславов [както почти закономерно у всички негови вярственици-творци] забелязваме определена паралелност между възходящата линия на творческо укрепване и все по-отчетливото стремление към себеоглеждане и равностметка, към близост и доверие. Същевременно пак тъкмо в този период [независимо го уточним в рамките на последните десетина творчески години] поетът Слав Хр. Караславов постепенно, но видимо все повече активизираше и актуализираше своята идейно-естетическа позиция и полемичния си потенциал, започна още по-рязко да поема и промисля мъчителните, многостранни трансформации, конфронтации и прояви, характеризиращи съвременето, живота у нас и по света. Като поет той се показва още по-открит, по-бояк, дори по-ораториен и императивен.

Неслучайно преди малко, визирайки някои черти от зрелостта, от настоящата творческа „рентгенограма“ на Слав Хр. Караславов, аз приведох примери не от негови собствени стихотворения, а от творби на негови съратници на поетическото поприще. То е, защото има определено, дори впечатляващо родство, някаква уеднаквеност на стъпката, нещо взаимопривличащо и силно обвързващо ги между една голяма група поети, която в своето отдалечаване, в своя логичен самостоен граждански и творчески бит и проявления все пак и въпреки това странно се прегрупирва, притегля, придобива обща и отчетлива своя духовно-естетическа характеристика. Става дума за познатата ни априлска поетическа формация, към която Слав Хр. Караславов неотделимо принадлежи като ярък, типичен неин представител. Днес твърде активно, жизнено и различно априлското поетическо поколение закономерно привлича интереса на читатели и критика, стои в центъра на редица специални литературни изследвания и интерпретации. По един или друг повод самите представители на тази поетическа генерация са засягали в свои творби въпроса за облика ѝ, за творческата ѝ роля, предопределеност и съдба. Но, струва ми се, малцина от тях са мобилизирали така пряко, открито, нашироко, чувствата и размислите си в посока на обхващане колективното присъствие и изяви на априлската формация, както е направил това Слав Хр. Караславов в книгата си с поеми „Априлски пространства“.

Друга една някогашна своя книга със стихове Слав Хр. Караславов бе озаглавил „След време“. Аз не зная наистина как след време ще бъде преценявано неговото творчество, коя негова същност — на поета или на белетриста — ще се счита за по-истинска, по-релефна и характерологична. Но що се отнася до настоящия момент, момента на зрялото, пълно, широко отрицено творческо себerealизиране, аз не мога и не желая да разполювам с несигурен критически скалпел монолита на неговото литературно дело. Слав Хр. Караславов и сега, след като е написал толкова белетристични книги, е силен, самобитен поет. С други думи, за да разкрием, за да докажем поета у него, нямаме право късогледо, по инерция да се позоваваме само на някогашните му популярни стихосбирки („Ехо от кавалите“, „На бял камък“, „Насаме със сина“, „Корава пръст“, „Приемете ме и такъв“, „Когато се роди момче“ и пр.). Защото неговата поетическа отличителност, обаяние и пристрастия не по-малко, а дори бих уверил — още по-богато, многостранно и убедително продължиха да се изявяват и раз-

гръщат и насетне в периода, когато той бе встъпил вече в оброчните дири на нашата народна памет и минало, създавайки мащабните си исторически белетристични поредици. Изводът е, че поетът не измени на себе си, че той остана, че той продължи да пише стихове. . .

...които
ще трябва
и след моята
смърт
да продължават упорито
войнишкия ми
земен път.

Да, ведно с „Хроника за Хаджи Димитър“ и „Житие на Капитан дядо Никола“, с трилогиите „И се възвисиха Асеновци. . .“ и „Солунските братя“, с романа „В дните на цар Ивайло“, успоредно със споилите антифашистката тема със съвременното ни книги „И името ти хубаво“, „По следата на тайната“, „Оръжие за живите“ и пр. Слав Хр. Караславов създаде и стихосбирките „Гост на себе си“, „Полуостров“, „Безводни реки“, „Дуел“. Може би той сега наистина не е онзи „по есениновски“ устроен поет, не е споменено-романтичният, драматично-елегичен певец на селото от времето на собственото си юношество и младост — според както го бе „канонизирала“ критиката ни. Опростено, еднолинейно, в много тесни калъпи още тогава някои поставяха, пък и сега продължават да пристягат неговия поетичен дух, пориви, откровения и изповеди. Закономерно, едновременно трезво и с устрем Слав Хр. Караславов навлизаше в годините на творческия зенит, набираше опит и умъдрение, овладяваше все по-категорично и все по-сложно и комплексно изразяваше многостранните трансформации — социални, психологически, нравствени, естетически и пр., присъщи на съвременното ни.

Вървейки по зова и логиката на собствената си интимно-родова творческа и гражданска „кодираност“, той раздвои впоследствие своите усилия и амбиции, отгледа много време, труд и творчески плам на прозата; на скроеното осветляване на историческото битие, съдбини и поуки на нашия народ. И като белетрист Слав Хр. Караславов се изяви именно поради клетвената си предопределеност да защитава, промисля и възвеличава земята ни и българския народностен дух, да измерва с човешки мерки проявите му, да го изписва и възвисява посредством внушенията и въздействието на художественото творчество.

Някои исторически писатели вървят строго по линията на установените или предполагаеми факти, просто олитературяват миналото, събитията, историческите времена и личности. Други вземат само повод от тях, за да разгърнат едно условно и свободно повествование, в което обикновено вилнат свои социални и психо-нравствени проекции. Слав Хр. Караславов обединява според мен тези две тенденции в своите исторически романи. А още по-вярно е да се каже, че той създава собствен, друг, отличителен историко-повествователен стил. Той одухотворява историята, оцветява я драматично и интимно, приближава я плътно до нашето време, поглед, усещания, реакции, превръща я от смътен трепет и далечен спомен в урок, от кръвна връзка и наследство — в повод за размисли и себепроверка. Неговият Иванко например е твърде различен от познатия ни класически, нека го наречем, „друмевски“ вариант. Обогатен като психология и поведение, противоречив и конфликтен, отблъскващ и привлекателен едновременно, окрупнен и мъчен като характер, Слав Хр. Караславовият Иванко върви през вековете към нас, към нашето време, към днешните ни понятийно-оценъчни натрупвания и душевност. Такива са и авторите Кирил и Методий, солунските братя — първоучители на славянството. Те са изчистени от житийния елеи,

извадени са от глухотата на дълбокото минало, не ги окръжават лъх на вошеници, черковна тишина и иконна светост. Кирил например писателят е очертал като истински революционер-интелектуалец, а Методий — като революционер-практик и организатор. Освободени от библейско-надчовешки и църковно-догматичен ореол, в романа-трилогия на Слав Хр. Караславов те независимо от своя път към безсмъртието контактуват с нас, живите наследници, непосредствено и непринудено. Малко нещо е оставил писателят и от трафаретната и невярна, внушавана ни някога представа за княз Борис I като кротък мироносец и тих, затворен, овладян от религиозно-преобразователски плам повелител и книжовник. Слав Хр. Караславовият княз Борис е един голям, опитен играч на хлъзгавата дипломатическа арена тогава. Той е държавник-строител, един упорит и несломим радетел за запазване целостта, мощта, самобитността и авторитета на българската държава и народ.

Най-новият исторически роман на Слав Хр. Караславов „В дните на цар Ивайло“ е нова брънка от поредицата исторически творби на този писател, ново доказателство за пристрастните му и вдъхновени художествени изследвания върху народопсихологията и историческите съдбини на българина. Същевременно това е първата част от една дилогия за драматичните и паметни времена, събития и люде, дали цвят и човешко дихание и същевременно съставили сложното уравнение на сетнешния нелек исторически вървеж на българското племе и на балканските народи въобще към дълголетно робство и епични кървави битки за свобода. В свободното, отново свое решаване на образа на свинепаса-цар Ивайло Слав Хр. Караславов отново провокира в известен смисъл и степен общовалидното традиционно-учебническо знание. Подобно на Иванко, на деспот Слав, на капитан дядо Никола, на Кирил и Методий и Ивайло на Слав Хр. Караславов е някак по-друг, некнижен, жив, припознаваем, когато го гледаме с наши, съвременни очи, когато го измерваме и възприемаме с нашите днешни сетива, мерки и понятия. Романът е стегнат, синтетичен. Сравнително малко е разказано за Ивайло като Бърдоква или Лахан, т. е. за Ивайло селяка и пастира. Фактическият разказ започва от неговата победа, от възшествието му на престола, от преобразяването му в цар и повелител. Иначе казано, започва от драмата на тази невероятна, неевропейска, чисто българска като манталитет и съдба личност. Драма, която постепенно се превръща и в драма на водените от него парици, в драма на един цял народ. И обратно, пак неслучайно писателят почти не говори за изоставения сетне Ивайло, за неговото фактическо дезертиране при най-върлите тогава народни врагове — татарите; не говори за безславния му край, за последвалите появи-имитации на двама лъжеивайловци. Писателят навярно е искал да запази чист и висок докрай образа на този единствен цар от народа, на тоя голям бунтовник и стратег, на тоя изключителен исторически пример. Впрочем Ивайло тъкмо такъв в крайна сметка е останал и живее в народната представа — снижаването, падението му, макар и исторически доказани, биха в същност прозвучали в романа антиисторично, както и в съзнанието на поколенията. Едва ли днес в наследствената българска памет има място за друг Ивайлов образ, освен за този на легендарния, силния народен син, вожд и любимец.

Такъв, самобитен и „раздвоен“, „двупосочен“ е творецът Слав Хр. Караславов: и поет, и белетрист, и исторически писател, странствуващ с мисъл и сърце из канарите и долините на нашето близко и далечно минало, и писател, показващ остро, звънтящо, обвързващо чувство за съвременieto, което е наш делник, наша постоянна радост и изпитание. Публицистичната книга на Слав Хр. Караславов „Писма до моя приятел от книжния свят“ ни го представя още веднъж в собственото му творческо, пък и човешко двуединство. А можем още да кажем, че тая му книга открива и един друг, нека условно го наречем, трети негов

творчески образ — на публициста, на общественника. Тази книга няма претенцията да отнема територията на философите и естетиците. Но тя е просто преситена от въпроси — преки, видими или скрити, вплетени в тъканта на текста, произтичащи от разнопосочната му мисловно-словесна устременост. Тук заедно с образите на Левски, Ботев, Вазов, Смирненски, Г. Димитров и пр., ведно с промисъла за тяхното велико, българско присъствие в борбите, в духовните самооткрития и постижения на човечеството има и много откровения, има думи за корена и земята ни, за родината, за днешния напрегнат ден и за космическите открития, за мисията на поета и поезията, за себе си. Има освен това и една сбита, непритворна, доверителна автохарактеристика, която струва може би повече от всички, събрани накуп и вече немалко на брой критически писания за този автор и за неговото творчество: „... Моят песни се раждаха край бригадирски огньове, под шума на тежки трактори, в невидимия мълнеж на обновената ни равнина, която избистряше лицата на хората и ги караше да се чувствуват истински стопани на земята, на тази земя, която знае какво крие в себе си и какво може да даде.

За тази родина всеки от нас твори според силите си! И аз съм един от многото. . .“